

Oikeusministeriölle

Diaarinumero: VN/5137/2022-OM-229
Lausuntopalvelu

Ehdotus uudeksi valmiuslaiksi; työryhmän mietintö

Medialiitto kiittää mahdollisuudesta antaa lausunto oikeusministeriölle työryhmän mietinnöstä, joka sisältää ehdotuksen uudeksi valmiuslaiksi ("ehdotus").

Esitämme kunnioittavasti huomiomme, jotka koskevat erityisesti toimituksellista lähdesuojaa, joka perustuu perustuslain 12.1 §:n sananvapaussuojaan ja turvaa etenkin jokaisen oikeutta ottaa vastaan tietoa sekä tiedotusvälineiden riippumattomuutta ja toimintavapautta. Kiinnitämme oikeusministeriön huomiota myös kansalaisten sananvapauteen sekä yleisön oikeuteen vastaanottaa ammattimaisesti tuotettua toimituksellista tietoa myös poikkeusoloissa.

Lausunnon rakenne vastaa lausuntopalvelun rakennetta.

I OSA. Yleiset säännökset ja varautuminen

1 luku. Yleiset säännökset

1 luvun säännöksiä ja säännöskohtaisia perusteluja koskevat huomiot:

2 luku. Varautumisvelvollisuus

Yleisen varautumisvelvollisuuden organisatorista soveltamisalaa (6 §:n 1 mom.) koskevat huomiot:

Yleisen varautumisvelvollisuuden aineellista sisältöä (6-8 §) koskevat huomiot:

Muut 2 luvun säännöksiä ja säännöskohtaisia perusteluja koskevat huomiot:

II OSA. Poikkeusoloista päättäminen ja hallinnon erityisjärjestelyt

3. luku Poikkeusoloista ja lisätoimivaltuuksien käyttöönotosta päättäminen

Poikkeusolojen edellytyksiä (11 §, vrt. nyk. poikkeusolojen määritelmä) koskevat huomiot:

Poikkeusolojen alkamista ja päättymistä koskevaa päätöksentekoa (12 ja 21 §) koskevat huomiot:

Lisätoimivaltuuksien käyttöönottonenettelyä (13-20 §) koskevat huomiot:

Valtioneuvoston erityisiä seurantavelvollisuuksia (22 ja 23 §) koskevat huomiot:

4 luku. Poikkeusolojen hallinnan ohjaus ja hallinnon erityisjärjestelyt

4 luvun säännöksiä ja säännöskohtaisia perusteluja koskevat huomiot:

26 § Viestinnän tehostaminen poikkeusoloissa ja tiedotusten julkaisuvelvollisuus

Riippumattomien tiedotusvälineiden merkityksen ja roolin tunnistaminen osana väestön tiedonsaannin turvaamista on hyvin tärkeää

Medialiitto pitää ehdotetun 26 §:n sisältöä hyvänä. Säännöksen yksityiskohtaiset perustelut ovat kannatettavat. On tärkeää todeta, että viranomaisen on poikkeusoloissa valmiuslain mukaisia toimivaltuuksia käyttäessään tai muutoin tämän lain tarkoituksen kannalta tärkeää asiaa hoitaessaan tiedotettava toiminnastaan tehostetusti sekä erityisesti huolehdittava viestinnän oikea-aikaisuudesta ja saatavuudesta väestön tiedonsaannin turvaamiseksi.

Medialiitto pitää hyvänä sitä, että tiedotusvälineiden velvollisuuden välittää vaaratiedotteita taikka välittää tai julkaista viranomaistiedotuksia osalta viitataan olemassa olevaan sääntelyyn, kuten sähköisen viestinnän palveluista annettuun lakiin (279 §, 280 §), Yleisradio Oy:stä annettuun lakiin (7 § 2 mom. 7-kohta) sekä sananvapauden käyttämisestä joukkoviestintää koskevaan lakiin (7 §), sen sijaan, että valmiuslaissa olisi asiasta erillinen säännös.

Kuten ehdotuksen 26 §:n 2 momentin perusteluissa todetaan, 26 § korostaisi viestinnän tehokkuuden merkitystä paitsi poikkeusolojen hallintatoimenpiteiden näkökulmasta, myös yleisemmin väestön tiedonsaannin turvaamisen kannalta poikkeusolojen aikana.

Medialiitto pitää tärkeänä, että ehdotuksessa todetaan nimenomaisesti, että viranomaisviestinnässä tulee tunnistaa myös riippumattomien tiedotusvälineiden merkitys ja rooli osana väestön tiedonsaannin turvaamista.

27 § Valtionhallinnon viestinnän välitön johtaminen

Poikkeusolojen kriisi- ja muussa viestinnässä on säilytettävä julkisuusperiaate viranomaisen viestinnän lähtökohtana

Medialiitto kiinnittää oikeusministeriön huomiota siihen, että vuonna 2020 alkaneen koronapandemian ajan kokemukset osoittivat, että tiedotusvälineiden tiedonsaanti ei kaikilta osin toiminut asianmukaisesti. Medialiitto korostaa, että myös poikkeusolojen kriisi- ja muussa viestinnässä tulisi ottaa julkisuusperiaate aidosti huomioon viranomaisen viestinnän peruslähtökohtana.

Medialiitto ehdottaa, että ehdotuksen jatkovalmistelussa hallituksen esitykseen lisättäisiin 27 §:n yksityiskohtaisiin perusteluihin 26 §:n yksityiskohtaisia perusteluja vastaava kirjaus, jonka mukaan myös silloin, kun valtionhallinnon viestinnän välitön johto määrätään poikkeusoloissa valtioneuvoston päätöksellä valtioneuvoston kanslialle, tulee viranomaisviestinnässä tunnistaa myös tiedotusvälineiden merkitys ja rooli osana väestön tiedonsaannin turvaamista.

Medialiitto pitää tärkeänä, että valmiuslakia muutettaisiin niin, että nykyisen valmiuslain 106 §:ään perustuva viestinnän keskittäminen tulisi harkittavaksi nykyistä huolellisemmin. Valtionhallinnon viestinnän keskittämisen riskit tiedotusvälineiden tiedonsaannille, kansalaisten sananvapaudelle ja demokratialle tulisi tunnistaa kaikissa oloissa.

Medialiitto pitää ehdotettua 27 §:ää ja sen yksityiskohtaisia perusteluja oikeasuuntaisina. Viestinnän välitön johto voitaisiin määrätä valtioneuvoston kanslialle vain väestön tiedonsaannin turvaamiseksi ja viranomaisten viestinnän yhteensovittamiseksi. Määräys voidaan tehdä vain siinä laajuudessa kuin se on poikkeusolojen hallinnan kannalta välttämätöntä. Keskittämisen aineellista ulottuvuutta koskeva, voimassa olevaan lakiin nähden uusi rajausta on tärkeä. Poikkeusolot eivät muodosta perustetta irtaantua tarkoitussidonnaisuuden periaatteesta.

5 luku. Lisätoimivaltuuksien käyttöperiaatteet ja soveltamista koskevat yleiset säännökset

5 luvun säännöksiä ja säännöskohtaisia perusteluja koskevat huomiot:

Toimituksellinen lähdesuoja on voimassa myös poikkeusoloissa

Medialiitto pitää lisätoimivaltuuksien käytölle ehdotuksen 31 §:ssä (Oikeasuhtaisuus) asetettavaa oikeasuhtaisuus-vaatimusta tärkeänä vaatimuksena. Myös tässä yhteydessä tulisi ehdotuksen jatkovalmistelussa ottaa huomioon riippumattomien tiedotusvälineiden toimintaedellytykset ja niiden

turvaaminen myös poikkeusoloissa. Esimerkiksi toimituksellinen lähdesuoja on, ja sen tulee olla, voimassa myös poikkeusoloissa.

Medialiiton näkemyksen mukaan ehdotuksen lisätoimivaltuuksia, muun muassa 9 ja 11 luvuissa ehdotettuja luovutus- ja suoritusvelvollisuuksia, arvioitaessa tulisi huolehtia toimituksellisen lähdesuojan turvaamisesta. Medialiitto viittaa 147 §:n kohdalla ja HE-luonnoksen yleisperusteluihin antamiinsa kommentteihin ja perusteluihin.

III OSA. Lisätoimivaltuudet

Lausunnonantajia pyydetään lausunnoissaan erityisesti arvioimaan ehdotettujen lisätoimivaltuuksien tosiasiallista toimivuutta, tehokkuutta ja vaikutuksia. Jos arvioitte, että työryhmän mietinnön mukaisesta uuden valmiuslain toimivaltuuskokonaisuudesta puuttuu jokin poikkeusoloissa välttämätön lisätoimivaltuus, joka tulisi esitykseen jatkovalmistelussa lisätä, tätä koskevat huomiot pyydetään esittämään sen luvun yhteydessä, johon katsotte puuttuvan lisätoimivaltuuden kuuluvan.

Lain lisätoimivaltuuksia koskevan III osan lukujen pääasiallista sisältöä on selostettu esitysluonnoksen säännöskohtaisissa perusteluissa kunkin luvun alussa. Säännöskohtaisissa perusteluissa on myös pykäläkohtaisesti tuotu esiin, miltä osin säännökset vastaisivat voimassa olevaa valmiuslakia ja miltä osin ne olisivat uusia. Lausunnonantajia pyydetään huomioimaan, että vaikka ehdotukseen sisältyy useita täysin tai lähes samannimisiä pykäläiä kuin voimassa olevaan valmiuslakiin, lähes kaikkia ehdotukseen sisältyviä säännöksiä ehdotetaan niiden sisällön osalta merkittävällä tavalla uudistettavan.

6 luku. Hallinnon järjestäminen ja valtion taloudenhoito

6 luvun säännöksiä ja säännöskohtaisia perusteluja koskevat huomiot:

7 luku. Työvoiman saatavuuden turvaaminen

7 luvun säännöksiä ja säännöskohtaisia perusteluja koskevat huomiot:

8 luku. Työvelvollisuus

8 luvun säännöksiä ja säännöskohtaisia perusteluja koskevat huomiot:

9 luku. Sotilaallisen puolustusvalmiuden turvaaminen

9 luvun säännöksiä ja säännöskohtaisia perusteluja koskevat huomiot:

Toimituksellinen lähdesuoja on voimassa myös poikkeusoloissa

Medialiitto kiinnittää oikeusministeriön huomiota siihen, että toimituksellisen lähdesuojan turvaaminen tulisi ottaa ehdotuksen 147 §:n lisäksi huomioon myös 9 luvussa. Lähdesuojan alaista tietoa voi siirtyä viranomaisille esimerkiksi ehdotuksen 58 §:n (Tavaroiden luovutusvelvollisuus, kohta sisältää yksityiskohtaisten perustelujen mukaan myös "tietotekniset laitteet") ja 60 §:n (Ohjelmiston tai tietojärjestelmän käyttöoikeuden luovutusvelvollisuus) kuvaamissa tilanteissa.

Medialiitto viittaa 147 §:n kohdalla ja HE-luonnoksen yleisperusteluihin antamiinsa kommentteihin ja perusteluihin.

10 luku. Liikkumisen ja oleskelun rajoittaminen sekä väestön siirtäminen

10 luvun säännöksiä ja säännöskohtaisia perusteluja koskevat huomiot:

11 luku. Otto-oikeudet ja palvelujen suorittamisvelvollisuus

Lausunnonantajia pyydetään tarvittavilta osin ottamaan kantaa myös sisäministeriön eriävässä mielipiteessä ehdotettuihin säännösmuutoksiin (70 ja 82 §)

11 luvun säännöksiä ja säännöskohtaisia perusteluja koskevat huomiot:

Toimituksellinen lähdesuoja on voimassa myös poikkeusoloissa

Medialiitto kiinnittää oikeusministeriön huomiota siihen, että toimituksellisen lähdesuojan turvaaminen tulisi ottaa ehdotuksen 147 §:n lisäksi huomioon myös 11 luvussa. Lähdesuojan alaista tietoa voi siirtyä viranomaisten haltuun tai hallintaan 74 §:n (Väestönsuojeluun tarvittavien maa-alueiden ja huoneistojen luovutusvelvollisuus) kuvaamassa tilanteessa.

Medialiitto viittaa 147 §:n kohdalla ja HE-luonnoksen yleisperusteluihin antamiinsa kommentteihin ja perusteluihin.

12 luku. Väestön välttämättömän toimeentulon turvaaminen ja sosiaaliturvan muutokset

Lausunnonantajia pyydetään tarvittavilta osin ottamaan kantaa myös sisäministeriön eriävässä mielipiteessä ehdotettuihin säännösmuutoksiin (85 §)

12 luvun säännöksiä ja säännöskohtaisia perusteluja koskevat huomiot:

13 luku. Välttämättömien hyödykkeiden ja palvelujen saatavuuden turvaaminen

Erityisesti luvun toimivaltuuksia ehdotuksen mukaan toimeenpanevia viranomaisia ja elinkeinoelämän edustajia pyydetään lausunnoissaan arvioimaan ehdotettujen toimivaltuuksien toimivuutta, toteuttamiskelpoisuutta ja vaikutuksia.

13 luvun säännöksiä ja säännöskohtaisia perusteluja koskevat huomiot:

14 luku. Sosiaali- ja terveydenhuollon sekä koulutuksen turvaaminen

Lausunnonantajia pyydetään tarvittavilta osin ottamaan kantaa myös sisäministeriön eriävässä mielipiteessä ehdotettuihin säännösmuutoksiin (96 §)

14 luvun säännöksiä ja säännöskohtaisia perusteluja koskevat huomiot:

15 luku. Asumisen järjestäminen

Erityisesti kuntia ja Kuntaliittoa pyydetään lausunnoissaan arvioimaan ehdotetun 103–107 §:n mukaisen sääntelykokonaisuuden toimivuutta ja täytäntöönpanokelpoisuutta.

15 luvun säännöksiä ja säännöskohtaisia perusteluja koskevat huomiot:

16 luku. Rahoitusmarkkinoiden ja vakuutusmarkkinoiden turvaaminen

Ehdotettuun 110 §:ään liittyy valtiovarainministeriön eriävä mielipide, minkä vuoksi pykälää koskevat huomiot pyydetään alla erikseen kohdittain (työryhmän perustelut, ks. s. 52-53).

Muut 16 lukua koskevat huomiot voitte esittää alla ensimmäisessä

vastauskentässä. Mietinnöstä on tarkoitus pyytää myös Euroopan keskuspankin lausunto.

16 luvun (pl. 110 §) säännöksiä ja säännöskohtaisia perusteluja koskevat huomiot:

110 §:n 1 momentin 1 kohtaa (vientikielto) koskevat huomiot:

110 §:n 1 momentin 2 kohtaa (tuontikielto) koskevat huomiot:

110 §:n 1 momentin 3 kohtaa (tiettyjen taloudellisten toimien kieltäminen) koskevat huomiot:

110 §:n 1 momentin 4 kohtaa (kotiuttamisvelvollisuus) koskevat huomiot:

110 §:n 2-5 momenttia koskevat huomiot:

17 luku. Energia-, vesi- ja jätehuollon turvaaminen

17 luvun säännöksiä ja säännöskohtaisia perusteluja koskevat huomiot:

18 luku. Välttämättömien viestintä- ja postipalveluiden turvaaminen

18 luvun säännöksiä ja säännöskohtaisia perusteluja koskevat huomiot:

134 § Teleyrityksen velvollisuus asettaa tietyt palvelun käyttäjät etusijalle

Media-alaa tulisi kuulla valmisteltaessa valtioneuvoston asetusta yhteiskunnan toimivuuden kannalta välttämättömistä viestintäpalveluista ja viestinnästä

Ehdotuksen 134 §:n 2 momentin mukaan valtioneuvoston asetuksella säädetään tarkemmin siitä, mitä viestintäpalveluita tai viestintää voidaan pitää 1 momentissa tarkoitetulla tavalla yhteiskunnan toimivuuden kannalta välttämättöminä.

Medialiitto ehdottaa, että ehdotuksen jatkovalmistelussa hallituksen esitykseen lisättäisiin 134 §:n yksityiskohtaisiin perusteluihin selkeä maininta, että media-alan edustajia tulisi aina kuulla hyvissä ajoin etukäteen valmisteltaessa valtioneuvoston asetusta ja ennen sen antamista. Media-ala, ja erityisesti riippumattomien tiedotusvälineiden toiminta, on yhteiskunnan ja sen toiminnan kannalta kriittinen ala myös poikkeusoloissa.

Medialiitto viittaa ehdotuksen 26 § 2 mom. yksityiskohtaisiin perusteluihin myös mietinnön sivulla 240, joiden mukaan *viranomaisviestinnässä tulee tunnistaa myös tiedotusvälineiden merkitys ja rooli osana väestön tiedonsaannin turvaamista*. Vastaava kirjaus tarvitaan valtioneuvoston harkinnan tueksi myös 134 §:n yksityiskohtaisiin perusteluihin.

Medialiitto toteaa, että uutistiedonvälitystä ei voi avoimessa ja moniäänisessä yhteiskunnassa jättää poikkeusolotilanteissakaan ainoastaan valtio-omisteisen Oy Yleisradio Ab:n tiedonvälityksen varaan. Yleisradion taloudelliset mahdollisuudet varautua poikkeusoloihin ovat olennaisesti paremmat kuin useilla lehtikustantajilla ja yksityisesti omistetuilla radiokanavilla.

Ehdotuksen 134 §:n 2 momentissa säädettäisiin asetuksenantovaltuudesta, jolla säädettäisiin tarkemmin siitä, mitä viestintäpalveluja tai viestintää voitaisiin pitää yhteiskunnan toimivuuden kannalta välttämättöminä. Asetuksenantovaltuus olisi välttämätön, koska etusijalle asetettavat käyttäjät voisivat vaihdella poikkeusolojen luonteesta ja yhteiskunnan tarpeista johtuen. Teleyrityksen olisi priorisoitava palvelujen tuottaminen ensisijaisesti valtioneuvoston asetuksessa mainituille käyttäjille.

137 § Välttämättömien postipalveluiden turvaaminen

Sanomalehtien (mukaan lukien paikallis- ja kaupunkilehdet) jakelu tulisi turvata poikkeusoloissa tilanteessa, jossa sähköinen viestintä ei saavuta kansalaisia

Ehdotuksen 137 §:ssä säädettäisiin toimenpiteistä, joilla voitaisiin turvata välttämättömät postipalvelut poikkeusoloissa. Pykälä vastaisi osin voimassa olevaa valmiuslakia. Sääntelyä kuitenkin täsmennettäisiin sekä laajennettaisiin jakeluvuorituksen osalta. Samalla toimivaltuuteen kytkettyjen poikkeusoloperusteiden piiriä täsmennettäisiin siten, että toimivaltuuksia voitaisiin soveltaa vain 11 §:n 1 momentin 1–2 kohdassa tarkoitetuissa poikkeusoloissa. Toimivaltuuksien välttämätön soveltaminen kytkeytyy lähinnä edellä mainittujen kohtien mukaisten kriisien tarpeisiin. Toimivaltuuksia voitaisiin soveltaa vain välttämättömien postipalvelujen turvaamiseksi. Toimivaltuudet voisivat olla tarpeen esimerkiksi viranomaisten lähettämien kirjeiden tai muiden viestien jakelun turvaamiseksi taikka muun yhteiskunnan toiminnan kannalta välttämättömän palvelun turvaamiseksi, kuten esimerkiksi kriittisten varaosien toimittamiseksi postitse.

Medialiitto kiinnittää oikeusministeriön huomiota siihen, että tarvittaessa tilanteen mukaan 137 §:ssä tai sen yksityiskohtaisissa perusteluissa tulisi mahdollistaa myös painettujen sanomalehtien ja paikallis- sekä kaupunkilehtien jakelu. On mahdollista, että ehdotuksen 11 §:n 1 momentin 1–2 kohdassa poikkeusoloissa (aseellinen hyökkäys tai sen uhka) sähköinen viestintä ja sitä kautta verkkolehtien saatavuus on rajoittunut ja

yhteiskunnassa on jouduttu ainakin osittain palaamaan tiedonvälitykseen painettujen lehtien, kuten sanomalehtien ja paikallislehtien, muodossa. Viitaten ehdotuksen 26 § 2 mom. yksityiskohtaisiin perusteluihin (*Viranomaisviestinnässä tulee tunnistaa myös tiedotusvälineiden merkitys ja rooli osana väestön tiedonsaannin turvaamista.*) tulisi ehdotuksen jatkovalmistelussa varmistaa, että sanomalehtien ja paikallis- sekä kaupunkilehtien jakelupalvelut olisivat tarvittaessa käytössä myös poikkeusoloissa.

Kysymys on kansalaisten tiedonsaannin turvaamisesta myös poikkeusoloissa. Uutismedian kustantajien julkaisemilla sanoma-, paikallis- sekä kaupunkilehdillä on siinä keskeinen rooli.

19 luku. Ruoantuotannon turvaaminen

19 luvun säännöksiä ja säännöskohtaisia perusteluja koskevat huomiot:

20 luku. Välttämättömän rakentamisen turvaaminen

20 luvun säännöksiä ja säännöskohtaisia perusteluja koskevat huomiot:

III osaa koskevat yleiset kysymykset

Toimivaltuusosan rakennetta ja toimivaltuuksien sääntelytapaa koskevat yleiset huomiot:

Mahdolliset muut koko toimivaltuusosaa koskevat huomiot:

IV OSA. Erinäiset säännökset

21 luku. Lisätoimivaltuuksien täytäntöönpanoa koskevat yleiset säännökset

21 luvun säännöksiä ja säännöskohtaisia perusteluja koskevat huomiot:

147 § Valvovan viranomaisen tiedonsaanti- ja tarkastusoikeus

Toimituksellinen lähdesuoja tulisi turvata lain tasolla

Medialiitto ehdottaa, että ehdotuksen jatkovalmistelussa ennen hallituksen esitystä 147 §:ään lisätään uusi kolmas momentti, jossa todetaan, että *valvovalla viranomaisella ei kuitenkaan ole oikeutta saada tiedonsaanti- tai tarkastusoikeutta käyttäessään*

sananvapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä annetun lain (460/2003) 16 §:ssä tarkoitetun lähdesuojan piiriin kuuluvia tietoja. Medialiitto toteaa, että säädettäessä lailla toimenpiteistä ja rajoituksista tulee varmistua siitä, että sananvapauden perusoikeussuojaan kuuluva lähdesuoja varmistetaan lain tasolla.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on vahvistanut lähdesuojan osaksi ihmisoikeussopimuksen 10 artiklan turvaamaa ilmaisuvapautta, joka osaltaan ohjaa perustuslain 12.1 §:n tulkintaa

Medialiitto kiinnittää oikeusministeriön huomiota siihen, että eduskunta on kiinnittänyt aktiivisesti huomiota lähdesuojan turvaamiseen tuoreissa lakihankkeissa. Perustuslakivaliokunta, lakivaliokunta ja talousvaliokunta ovat vahvistaneet lähdesuojaa eri tilanteissa. Viittaamme erityisesti perustuslakivaliokunnan lausuntoon PeVL 30/2025 vp., lakivaliokunnan mietintöön LaVM 12/2025 vp. ja talousvaliokunnan mietintöön TaVM22/2025 vp.

Toimituksellinen lähdesuoja on voimassa myös poikkeusoloissa

Medialiitto katsoo, että toimituksellinen lähdesuoja on voimassa niin voimassa olevan, nykyisen valmiuslain kuin myös ehdotuksen tarkoittamissa poikkeusoloissa, ellei poikkeuksista lähdesuojaan säädetä erikseen Suomen perustuslain 23 §:n tarkoittamalla tavalla.

Toimituksellinen lähdesuoja perustuu perustuslain 12.1 §:n sananvapaussuojaan ja turvaa etenkin jokaisen oikeutta ottaa vastaan tietoa sekä tiedotusvälineiden riippumattomuutta ja toimintavapautta.

Suomen perustuslain mukaan perusoikeuksista voidaan säätää lailla tai laissa erityisestä syystä säädetyn ja soveltamisalaltaan täsmällisesti rajatun valtuuden nojalla annettavalla valtioneuvoston asetuksella sellaisia tilapäisiä poikkeuksia, jotka ovat välttämättömiä Suomeen kohdistuvan aseellisen hyökkäyksen samoin kuin muiden kansakuntaa vakavasti uhkaavien, laissa säädettyjen poikkeusolojen aikana ja jotka ovat Suomen kansainvälisten ihmisoikeusvelvoitteiden mukaisia.

Ehdotukset 11 §:ssä kuvatut poikkeusolojen edellytykset mahdollistavat useita erilaisia poikkeusolotilanteita. Se merkitsee Medialiiton näkemyksen mukaan sitä, että mahdolliset perusoikeuksien rajoitukset tulisi tarkastella kulloinkin erikseen ja niiden rajoittaminen tulisi perustella Suomen perustuslain 23 §:n mukaisesti.

Medialiiton näkemyksen mukaan, ottaen huomion toimituksellisen lähdesuojan hyvin tärkeän merkityksen valtakoneistojen valvonnassa, lähdesuojan rajoittaminen ei voisi tulla poikkeusoloissa kyseeseen kuin aivan äärimmäisessä, käytännössä hyvin

harvinaisessa poikkeusolotilanteessa. Toimituksellisen lähdesuojan rajoittamisen tulee aina olla myös Suomen kansainvälisten ihmisoikeusvelvoitteiden mukaista.

Ehdotus sisältää laajennuksia viranomaisen tiedonsaantioikeuksiin verrattuna voimassa olevaan valmiuslakiin. Ehdotuksen mukaan viranomaisen tiedonsaantioikeutta laajennettaisiin koskemaan yleisesti valvontatehtävien kannalta välttämättömiin tietoihin niiden tietojen sijasta, jotka ovat välttämättömiä nimenomaan vain tarkastuksen toimittamiseksi. Ehdotuksen mukaan valmiuslain säännösten noudattamista valvovalla viranomaisella olisi oikeus saada valvonnan kohteelta ”salassapitosäännösten tai muiden tiedon luovuttamista koskevien rajoitusten estämättä valvontatehtävän suorittamiseksi välttämättömiä tietoja”. Ehdotettuun uuteen toimivaltuuskokonaisuuteen sisältyisi voimassa olevaa valmiuslakia laajemmin mahdollisuus asettaa toimijoille erilaisia velvoitteita, joiden valvomista ei välttämättä olisi tarkoituksenmukaista tai mahdollista toteuttaa tarkastustoimenpiteillä vaan säännösten tai niiden nojalla annettavien määräysten noudattaminen voitaisiin todentaa valvonnan kohteelta valvonnan toteuttamiseksi saatujen välttämättömien tietojen perusteella.

Euroopan unionin ja Suomen sääntely edellyttävät lähdesuojan turvaamista

Medialiitto katsoo, että oikeusministeriön tulisi kiinnittää ehdotuksen jatkovalmistelussa erityistä huomiota siihen, että Suomen perustuslain ja EU-lainsäädännön takaamaa toimituksellista lähdesuojaa ei edes vahingossa heikennetä. Toimitukselliseen lähdesuojaan kohdistuvien tilapäisten poikkeusten tulee olla välttämättömiä Suomeen kohdistuvan aseellisen hyökkäyksen samoin kuin muiden kansakuntaa vakavasti uhkaavien, laissa säädettyjen poikkeusolojen aikana, ja niiden pitää myös olla Suomen kansainvälisten ihmisoikeusvelvoitteiden mukaisia.

Medialiitto katsoo, että ottaen huomioon lähdesuojan kriittisyys toimituksellisen työn vapauden kannalta ja yleisön mahdollisuuteen saada tietoa myös poikkeusoloissa, tulisi ehdotuksen jatkovalmistelussa varmistaa, että lähdesuojaa turvaavat kirjaukset otetaan mukaan hallituksen esitykseen näissä kommentteissa kuvatulla tavalla.

Medialiiton näkemyksen mukaan toimituksellisen lähdesuojan merkitys korostuu poikkeusoloissa esimerkiksi puolustus- ja muiden viranomaisten valtaoikeuksien kasvaessa. Lähdesuojalla on keskeinen merkitys esimerkiksi viranomaistoiminnan epäkohtien ja vallan väärinkäytön valvonnassa. Sääntöperusteisen oikeusvaltion käytännön toteutumisen valvonta on erittäin tärkeää myös kaikissa ehdotuksen 11 §:n kuvaamissa poikkeusolotilanteissa.

Suomea ja eduskuntaa velvoittaa tuore – Suomea sitova – EU-laki eli eurooppalainen medianvapaussäädös (2024/1083). Medianvapaussäädös asettaa jäsenvaltioille velvoitteen kunnioittaa ”mediapalvelujen tarjoajien tosiasiallista toimituksellista vapautta ja riippumattomuutta niiden harjoittaessa ammattiaan” (artikla 4.2).

Jäsenvaltioilta ja niiden kansallisilta sääntelyviranomaisilta ja -elimiltä kielletään yksiselitteisesti puuttuminen toimituksellisiin käytäntöihin ja toimituksellisiin päätöksiin tai niihin kohdistuvat vaikutusyritykset. Lisäksi medianvapaussäädös korostaa lähdesuojan turvaamisen tärkeyttä (4.3 artikla). Medianvapaussäädöksen lähdesuojakirjausten tavoitteena on välttää journalististen lähteiden ja luottamuksellisen viestinnän suojan kiertäminen ja taata yksityis- ja perhe-elämän, kodin ja viestien kunnioittaminen perusoikeuskirjan mukaisesti.

Sananvapaus ja riippumattoman tiedonvälityksen vapaus on kirjattu Suomea velvoittaviin Euroopan perusoikeuskirjaan (11 artikla) ja Euroopan ihmisoikeussopimukseen (10 artikla). Sananvapaus, yleisön oikeus vastaanottaa tietoja ja tiedotusvälineiden riippumattomuus on turvattu myös Suomen perustuslaissa (12 §) ja edellä mainitussa medianvapaussäädöksessä (3 ja 4 artiklat). Myös laki sananvapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä (4 §) ja Julkisen sanan neuvoston Journalistin ohjeet (2 ja 13 kohdat) suojaavat tiedotusvälineiden riippumattomuutta ja lähdesuojaa.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on vahvistanut lähdesuojan myös osaksi ihmisoikeussopimuksen turvaamaa ilmaisuvapautta. Suomessa lähdesuoja on osa sananvapauden perusoikeussuojaa.

Medianvapaussäädös laajensi Suomessa lähdesuojaan oikeutettujen henkilöiden piiriä

Medialiitto kiinnittää oikeusministeriön huomiota siihen, että Suomea sitovan medianvapaussäädöksen 4 artikla (3. alakohta) on laajentanut lähdesuojaan oikeutettujen henkilöiden piiriä Suomessa. Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 22 § sisältää viittauksen medianvapaussäädökseen, mikä merkitsee Medialiiton näkemyksen mukaan sitä, että Suomessa on varmistettu, että medianvapaussäädöksen 4 artiklan mukainen lähdesuojaan oikeutettujen henkilöiden piiri on otettu sellaisenaan osaksi Suomen oikeusjärjestelmää.

Medianvapaussäädöksen 4 artiklan nojalla lähdesuoja suojaa muun ohella henkilöitä, joilla on säännöllinen tai ammatillinen suhde mediapalvelujen tarjoajaan (esimerkiksi lehtikustantaja) tai sen toimitukselliseen henkilöstöön ja sitä kautta mahdollisesti hallussaan tietoja, joiden perusteella journalistisia lähteitä tai luottamuksellista viestintää on mahdollista tunnistaa. Säännöllisen ja ammatillisen suhteen käsitettä on avattu medianvapaussäädöksen johdanto-osassa. Tavoitteena on välttää journalististen lähteiden ja luottamuksellisen viestinnän suojan kiertäminen ja taata yksityis- ja perhe-elämän, kodin ja viestien kunnioittaminen perusoikeuskirjan mukaisesti. Medianvapaussäädöksen sanamuodon perusteella vaikuttaa siltä, että säännöllisellä suhteella tarkoitetaan säännöllistä yksityistä suhdetta. Käsitteen piiriin olisi luettava henkilöt, jotka ovat vakiintuneessa ja jatkuvassa läheisessä suhteessa kyseisiin

henkilöihin ja asuvat heidän kanssaan yhteisessä taloudessa. Kyse on toimittajien ja muiden medianvapauslainsäädännössä tarkoitettujen henkilöiden läheisistä.

22 luku. Lisätoimivaltuuksien täytäntöönpanoa koskevat erityiset säännökset

22 luvun säännöksiä ja säännöskohtaisia perusteluja koskevat huomiot:

23 luku. Korvaukset

23 luvun säännöksiä ja säännöskohtaisia perusteluja koskevat huomiot:

24 luku ja rikoslain muuttamista koskeva lakiehdotus. Rangaistussäännökset

Valmiuslain 24 luvun ja rikoslain muuttamista koskevan lakiehdotuksen (2. lakiehdotus) säännöksiä ja säännöskohtaisia perusteluja koskevat huomiot:

25 luku. Muutoksenhaku

25 luvun säännöksiä ja säännöskohtaisia perusteluja koskevat huomiot:

HE-luonnoksen yleisperustelut

Vaikutusten arviointia koskevat huomiot:

Säätämisyjärjestysperusteluja koskevat huomiot:

Ehdotuksella ei sen perustelujen mukaan ole tarkoitus rajoittaa toimituksellista lähdesuojaa poikkeusloissa – lähdesuojan turvaaminen edellyttää vielä selvennystä

Medialiiton näkemyksen mukaan ehdotuksen luvun 12 (Suhde perustuslakiin ja säätämisyjärjestys) kirjaukset eivät viittaa siihen, että ehdotuksella olisi tarkoitettu avata tai muuttaa toimituksellista lähdesuojaa siitä, miten se on turvattu lainsäädännössä nykyisin. Ehdotuksen viittaukset eduskunnan perustuslakivaliokunnan kantoihin tukevat näkemystä. Medialiitto kannattaa ehdotusta tältä osin.

Medialiitto ehdottaa, että ehdotuksen jatkovalmistelussa ennen hallituksen esityksen antamista oikeusministeriö täydentää ja selkeyttää ehdotusta toimituksellisen lähdesuojan turvaamisen osalta. Selventämisen tarvetta on Medialiiton näkemyksen mukaan 147 §:n ja lukujen 9 sekä 11 osalta. Medialiitto viittaa näiden osalta antamiinsa kommentteihin ehdotuksen 147 §:n sekä 9 ja 11 lukujen kohdalla.

Medialiitto katsoo, että mikäli valmiuslain uudistamista valmistelleen työryhmän tarkoitus olisi ollut rajoittaa toimituksellista lähdesuojaa, olisi kyseinen rajoitus, sen perustelut ja rajoituksen tavoitteet tulleet avata ehdotuksessa. Samassa yhteydessä olisi tullut perustella myös se, miten toimituksellisen lähdesuojan rajoittaminen olisi oikeutettua Suomea sitovien kansainvälisten ihmisoikeusvelvoitteiden perusteella.

Medialiiton näkemyksen mukaan perusoikeusrajoitusten täsmällisyys- ja tarkkarajaisuusvaatimus sekä se, että mahdollinen rajoitus on rajattava sääntelyn luonne huomioon ottaen välttämättömään, eivät täyty ehdotuksessa toimituksellisen lähdesuojan rajoittamisen osalta. Ehdotuksessa ei käsitellä mahdollisia perusteluja lainkaan. Medialiitto toteaa, että ehdotuksen luvun 12 (Suhde perustuslakiin ja säätämisjärjestys) kirjaukset tukevat edellä esitettyä näkemystä.

Ehdotuksen mukaan ”sääntelyn yhteiskunnallisen hyväksyttävyyden kannalta on ensiarvoisen tärkeää, että ehdotetut toimivaltuudet, joiden on tarkoitettu mahdollistavan syvälle käyvän ja puuttumisen laajamittaisesti maan sisäisesti yksityisten henkilöiden ja yritysten perustuslailliseen asemaan, kyetään säätämään poikkeuslakimenettelyyn turvautumatta”. Ehdotuksessa todetaan, että ”sääntelyn tarkoituksena on osaltaan varmistaa myös oikeusvaltion perusperiaatteiden toteutuminen, perusoikeuksien suoja ja parlamentaarisen vastuukatteen toteutuminen sekä lisätoimivaltuuksia käyttöön otettaessa että niitä sovellettaessa”.

Suomen perustuslain 23 §:n mukaan perusoikeuksista voidaan säätää tilapäisiä poikkeuksia lähtökohtaisesti vain lailla. Säännöksestä ilmenevä lailla säätämisen vaatimus on yhteydessä perusoikeusrajoitusten lailla säätämisen vaatimukseen, täsmällisyys- ja tarkkarajaisuusvaatimukseen sekä perustuslain 80 §:n 1 momentin siihen säännökseen, jonka mukaan lailla on säädettävä yksilön oikeuksien ja velvollisuuksien perusteista. Perustuslakivaliokunnan mukaan lailla säätämisen vaatimus perusoikeuksien rajoittamisessa on kuitenkin jossakin määrin tiukempi kuin perusoikeuspoikkeuksissa (PeVL 14/2020 vp). Toimivallan tarkkarajaisuudella on perustuslain 23 §:n soveltamistilanteissa tarkoitettu perustuslakivaliokunnan käytännössä yleensä sitä, että toimivalta kohdistuu laissa mahdollisimman rajattuun toimintaan tai henkilöpiiriin, kiellon tai velvoitteen olennainen sisältö käy laista ilmi mahdollisimman yksiselitteisesti ja että toimivaltuuksien käyttöala on rajattu myös asiallisesti tai alueellisesti (esim. PeVL 12/2021 vp).

Perustuslakivaliokunta on painottanut sitä, että kaikkien perusoikeuspoikkeuksien kannalta olennaisten seikkojen on ilmettävä laista, eikä asetuksen soveltamisalaa ikään kuin varmuuden vuoksi voida jättää laissa avoimeksi (PeVL 6/2009 vp, PeVL 29/2022 vp).

Asetuksenantajalle jäävän harkintavallan käyttö on siten rajattava sääntelyn luonne huomioon ottaen välttämättömyyden (PeVM 9/2010 vp).

Ehdotuksessa todetaan, että perustuslain 23 §:n mukaan säännöksessä tarkoitettujen tilapäisten perusoikeuspoikkeusten tulee olla välttämättömiä. Perustuslakivaliokunnan lausunto- ja mietintökäytännössä on todettu, että perusoikeusrajoitus ei voi olla tarkoitukseensa soveltuva ja siten välttämätön, jos sillä ei edes periaatteessa voida saavuttaa sen perusteena olevaa hyväksyttävää tavoitetta. Perusoikeusrajoitus on sallittu ainoastaan, jos tavoite ei ole saavutettavissa perusoikeuteen vähemmän puuttuvin keinoin. Perusoikeuksiin puuttuva velvoite tai rajoitus voidaan siten poikkeusolojen hallinnan tarkoituksessa asettaa vain, jos tilannetta ei voida hallita perusoikeuksiin vähemmin puuttuvin keinoin.

Perustuslakivaliokunta on korostanut näiden näkökohtien merkitystä myös perustuslain 23 §:n sallimien perusoikeuspoikkeuksien soveltamisessa (Esim. PeVM 7/2020 vp). Perustuslakivaliokunta on erityisesti korostanut, ettei perusoikeuksia ei tule poikkeusoloissakaan rajoittaa tarpeettomasti tai ikään kuin varmuuden vuoksi.

Muut HE-luonnoksen perusteluja koskevat huomiot:

Työryhmän mietintö

Uudistuksen tarpeellisuutta ja sen keskeisiä ratkaisuja koskevat yleiset kannanotot:

Medialiiton pääviestit:

- Toimituksellinen lähdesuoja on voimassa myös poikkeusoloissa.
- Toimituksellinen lähdesuoja tulisi turvata lain tasolla.
- Ehdotuksella ei sen perustelujen mukaan ole tarkoitus rajoittaa toimituksellista lähdesuojaa poikkeusoloissa – lähdesuojan turvaaminen edellyttää vielä selvennystä.
- Euroopan unionin ja Suomen sääntely edellyttävät lähdesuojan turvaamista.
- Poikkeusolojen kriisi- ja muussa viestinnässä on säilytettävä julkisuusperiaate viranomaisen viestinnän lähtökohtana.
- Riippumattomien tiedotusvälineiden merkityksen ja roolin tunnistaminen osana väestön tiedonsaannin turvaamista on hyvin tärkeää.
- Media-alaa tulisi kuulla valmisteltaessa valtioneuvoston asetusta yhteiskunnan toimivuuden kannalta välttämättömistä viestintäpalveluista ja viestinnästä.
- Sanomalehtien (mukaan lukien paikallis- ja kaupunkilehdet) jakelu tulisi turvata poikkeusoloissa tilanteessa, jossa sähköinen viestintä ei saavuta kansalaisia.

Muut työryhmän mietintöä koskevat yleiset huomiot:

Medialiitto ry

Jukka Holmberg
toimitusjohtaja

Ismo Huhtanen
toimialajohtaja, uutismedia

Medialiitto on media-alan ja graafisen teollisuuden yritysten edunvalvontajärjestö. Jäsenjärjestömme ovat Aikakausmedia, Graafinen Teollisuus, RadioMedia, Suomen Kustannusyhdistys ja Uutismedian liitto. Yhdessä edustamme noin 600:aa yritystä uutismedian, aikakausmedian, kirjojen ja oppimateriaalin kustantamisen sekä painamisen, radio- ja tv-toiminnan ja jakelun alueilla. Jäsenyritykset työllistävät Suomessa suoraan noin 20 000 henkilöä, ja liiton edustamien toimialojen yhteenlaskettu liikevaihto on noin 3,1 miljardia euroa.